

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Rozwój folklorystyki na Śląsku Cieszyńskim : pierwsze badania

Author: Magdalena Szyndler

Citation style: Szyndler Magdalena. (2018). Rozwój folklorystyki na Śląsku Cieszyńskim : pierwsze badania. W: B. Mika, M. Szyndler (red.), "Muzyka na Śląsku Cieszyńskim" (S. 26-37). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

Rozwój folklorystyki na Śląsku Cieszyńskim – pierwsze badania

W 1819 roku na ziemi cieszyńskiej zostały przeprowadzone pierwsze działania związane z gromadzeniem pieśni ludowych w sposób zorganizowany. Był to apel Towarzystwa Przyjaciół Muzyki Cesarstwa Austriackiego (Společnost přátel hudby rakouského mocnářství), który zalecał archiwizację pieśni i tańców ludowych¹. W odpowiedzi na tę odezwę władze Moraw i Śląska apelowały szczególnie do nauczycieli, a także do administratorów cywilnych i świeckich, aby wsparli te działania². Ówczesny gubernator Moraw i Śląska, Antoni Bedřich hr. Mitrovský, zwrócił się 24 marca 1819 roku do Józefa Jerzego Meinerta³ (emerytowanego profesora estetyki Uniwersytetu Praskiego) i Franciszka Antoniego Kolovrata hr. Libšteinského, burgrabiego królestwa czeskiego, o radę, jak należy zorganizować akcję, aby przyniosła odpowiednie rezultaty. Przygotowano specjalne instrukcje zbierackie i rozesłano je do starostw Śląska i Moraw. W wyniku tej akcji zgromadzone zostały zbiory pieśniowe nadsyłane przez ówczesnych działaczy, nauczycieli, muzyków (trzy pieśni religijne otrzymane od nauczyciela skoczowskiego Leopolda Sajunza [Zająca], pieśń religijna i weselna z Lipowca przesłana przez Pawła Polovskiego, z Pierścica – pięć pieśni religijnych i jedna pogrzebowa od Václava Gerlocha, z Simoradza – dwie kolędy od nauczyciela Karla Glosny, od Vincentego Soblika z Dębowca – cztery pieśni świeckie i jedna pogrzebowa oraz od organisty Josefa Horského z Karwiny – trzy pieśni religijne. Zgromadzono także dziewiętnaście tekstów cieszyńskich (wielkanocne, weselne, pogrzebowe, taneczne)

1 J. BAUMAN-SZULAKOWSKA: *Polska kultura muzyczna na Śląsku Górnym i Cieszyńskim w latach 1922–1939*. Katowice 1994, s. 57.

2 J. POŚPIECH: *Śląsk. W: Dzieje folklorystyki polskiej 1800–1864. Epoka przedkolbergowska*. Red. H. KAPEŁUŚ, J. KRZYŻANOWSKI. Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 427.

3 Wybór profesora Meinerta nie był przypadkowy. Zbierał on koło Nowego Jiczyna pieśni ludowe, podania, zwyczaje i inne materiały ludoznawcze. Mitrovský chciał zapoznać się z jego doświadczeniami terenowymi i archiwizacyjnymi – więcej: J. ONDRUSZ: *František Bartoš (1837–1906). Życie i dzieło*. W: *Z zagadnień polskiej kultury muzycznej. Studia folklorystyczne*. Red. A. DYGACZ. Katowice 1994, s. 87.

bez podanego miejsca zapisu. Niektóre z nich znalazły się w czeskich publikacjach oraz zbiorach pieśniowych⁴. Niestety, większość materiałów zaginęła, odnaleziono jedynie ich nikłą część. Zapisy te przetrwały w archiwum Towarzystwa Przyjaciół Muzyki Cesarstwa Austriackiego w Wiedniu, gdzie odnalazł je Julian Pulikowski [*** (*Całe noce upłakując*); *** (*W moim ogródeczku szatwija*); *** (*Choćbyś miała ma dziewczeczko srebrny pas*); *** (*Wino słodkie nie zganione*); *** (*W szczerym polu stoi goiczek*); *** (*Nie mam strzebla ani złota*)]⁵.

Drahomír Šajtar w artykule *Stan i cele czeskiej folklorystyki w dzielnicy śląskiej* zamieścił fotokopie dwóch pieśni z cieszyńskiego archiwum brneńskiego: *Zdało mi się, zdało* z napisem „Hirtenlied in Teschnischen“ („Pieśń pasterska w Cieszyńskim”) oraz *Choćbyś miała, ma dziewczeczko* (ze zbioru Zająca). Z pieśni zanotowanych przez Zająca zachowała się tylko jedna melodia: *** (*W szczerym polu*)⁶, natomiast Cinciała (*Pieśni ludu śląskiego z okolic Cieszyna*) podał teksty dwóch innych pieśni: *W moim ogródeczku* – nr 6 i *Choćbyś miała* – nr 94⁷.

Część zbiorów z 1819 roku według Jerzego Pośpiecha ukazała się w czeskich publikacjach oraz antologiach pieśni ludowych⁸. W tym okresie na Śląsku Cieszyńskim znacząco rozwinął się wczesny ruch amatorski związany z gromadzeniem śląskich pieśni ludowych⁹. Często osoby do niego należące – działacze na polu folklorystycznym, kulturowym – były również związane z ruchem narodowościowym. W drugiej fazie procesu narodotwórczego badania folklorystyczne zapoczątkowane zostały m.in. przez Pawła Stalmacha¹⁰ i Andrzeja Cinciałę¹¹ dzięki tajnym związkom młodzieżowym,

4 Za: J. POŚPIECH: *Śląsk...*, s. 428; IDEM: *Tradycje folklorystyczne na Śląsku w XIX i XX wieku (do 1939)*. Warszawa–Wrocław 1977, s. 3; IDEM: *Sześć pieśni śląskich z roku 1810* (błąd drukarski za: J. BOBROWSKA: *Polska folklorystyka muzyczna w epoce przedkolbergowskiej*. Seria II: „Prace specjalne” nr 9. Katowice 1999, s. 16.

5 J. BOBROWSKA: *Polska folklorystyka muzyczna w epoce przedkolbergowskiej*. Katowice 1999, s. 16; także: M. SZYNDLER: *Folklor pieśniowy Zaolzia. Uwarunkowania, typologia i funkcje*. Katowice 2011, s. 70–71; F. BARTOŠ: *Národní písně moravské v nově nasbirané*. Brno 1889, s. 3–5.

6 *Zbiór tańców* Jana Londzina, I, 225, s. 3.

7 Za: K. HŁAWICZKA: *Muzyka ludowa Śląska Cieszyńskiego*. W: *Z zagadnień twórczości ludowej*. *Studia folklorystyczne*. Red. R. GÓRSKI, J. KRZYŻANOWSKI. Wrocław 1972, s. 285.

8 F. BARTOŠ: *Národní písně moravské...*; S. SOUČEK: *Jak použito sbírky lidových písní a tanců moravských a slezských, porážene r. 1819*. „Národopisný Věstník Československý” 1910, s. 1–23.

9 Za: J. POŚPIECH: *Śląsk...*, s. 428.

10 **Paweł Stalmach (1824–1891)** – działacz ruchu narodowego na Śląsku Cieszyńskim, redaktor „Gwiazdki Cieszyńskiej”, zainicjował wydawanie „Kalendarza Cieszyńskiego” i „Kalendarza Polskiego”, zorganizował m.in. teatr amatorski przy Czytelni. Jego prace to m.in. artykuły na łamach „Gwiazdki Cieszyńskiej”, *Księgi rodu słowiańskiego czy śpiewogra* o założeniu Cieszyna *Cieszymir* – więcej: J. GOLEC, S. BOJDA: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*. Cieszyn 1995, s. 216–217; E. BUŁAWA: *Pierwsi szermierze ruchu narodowego na Śląsku Cieszyńskim*. Cieszyn 1997, s. 13–63.

11 **Andrzej Cinciała (1825–1898)** – doktor, notariusz w Cieszynie, wydawał „Tygodnik Cieszyński”, przyczynił się m.in. do wprowadzenia języka polskiego w administracji zboru ewangelickiego w Cieszynie. Był współorganizatorem teatru amatorskiego, wydał podręczniki

tj. Złączeniu Polskiemu¹² i Towarzystwu Uczących Się Języka Polskiego w gimnazjum ewangelickim w Cieszynie¹³. Czasopismem skupiającym cieszyńskich działaczy narodowych był „Tygodnik Cieszyński” (1848–1851), który został później przekształcony w „Gwiazdkę Cieszyńską” (1851–1939)¹⁴. Pismo to początkowo przeznaczone było dla ludności Księstwa Cieszyńskiego, ale bardzo szybko znalazło zwolenników na Górnym Śląsku. Po upadku prasy polskiej w 1853 roku „Gwiazdka” stała się jedynym pismem polskim, jakie docierało do Górnego Śląska. Pojawiały się w niej teksty folklorystyczne różnej jakości, ale też różnego pochodzenia (folklor śląski, ogólnopolski i obcy). W latach 1861–1862 współredaktorem „Gwiazdki” był Wielkopolein Józef Chociszewski¹⁵, który oprócz literatury ludowej zamieszczał w czasopiśmie również pieśni ludowe. Najokazalej prezentowały się przysłowia i bajki. Do 1863 roku opublikowano bardzo mało pieśni, jedynie popularne, ogólnopolskie, m.in. *Z tamtej strony jezioroczka* czy znany krakowiak *** (*Alboż my to jacy, tacy, jacy, tacy*)¹⁶.

W 1849 roku ukazał się *Zbiór pieśni sławiańskich*¹⁷ Pawła Stalmacha, który przeznaczony był dla Czytelnicy Polskiej – „aby jej członkom dać podręczny śpiewniczek”¹⁸. W pozycji tej znalazły się pieśni polskie, czeskie, sławiańskie, chorwackie i ukraińskie.

prawnicze, *Słownik dialektyczny Śląska Cieszyńskiego czy zbiór Pieśni ludu śląskiego* (1883) – więcej: J. GOLEC, S. BOJDA: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej...*, s. 73–74; J.S. BYSTRON: *Cinciała Andrzej*. W: *Polski Słownik Biograficzny*. T. 4. Red. J. CHWAŁCZEWSKI. Kraków 1938; J. MORAWSKA-KLECZKOWSKA: *Andrzej Cinciała etnograf Śląska Cieszyńskiego*. „Katolik” 1958, nr 16, s. 7; *Słownik folkloru polskiego*. Red. J. KRZYŻANOWSKI. Warszawa 1965, s. 66, hasło: Cinciała Andrzej; J. KURZEŁOWSKI: *Sylwetki naszych działaczy. Andrzej Cinciała*. „Zwrot” 1967, nr 8, s. 6–7; K. TUREK: *Andrzej Cinciała jako folklorysta cieszyński*. W: *Z zagadnień folkloru muzycznego na Śląsku Cieszyńskim*. Red. J. KUBIK. Katowice 1977, s. 89–100; E. BUŁAWA: *Pierwsi szermierze ruchu narodowego...*, s. 68–119.

12 „Złączenie Polskie odznaczało się tymi wszystkimi cechami, które były właściwe europejskiemu ruchowi młodzieżowych związków tajnych [...], na celu miało popularyzację wiedzy [...]”, za: M. FAZAN: *Polskie życie kulturalne na Śląsku Cieszyńskim w latach 1842/48–1920*. Resortowy Program Badań Podstawowych RP III 36: „Przeobrażenia społeczne i narodowe na Śląsku”. Wrocław–Warszawa 1983, s. 42; E. GRIM: *Paweł Stalmach, jego życie i działalność w świetle prawdy*. Cieszyn 1910, s. 159.

13 „Towarzystwo uczących się języka polskiego [...] stawiało sobie za cel doskonalenie się jego członków w polskim języku literackim [...]. Głównym przedmiotem była gramatyka [...], czytanie autorów polskich piszących prozę lub poezję, uczenie się na pamięć krótszych lub dłuższych poezji [...], spisywanie pieśni śląskich”, za: M. FAZAN: *Polskie życie kulturalne na Śląsku Cieszyńskim w latach 1842/48–1920...*, s. 45.

14 M. SZYNDLER: *Folklor pieśniowy Zaolzia...*, s. 56–58.

15 J. POŚPIECH: *Tradycje folklorystyczne na Śląsku w XIX i XX wieku...*, s. 9–13.

16 „Gwiazdka Cieszyńska” 1861, s. 16 (dostępna w Książnicy Cieszyńskiej).

17 Zbiór dostępny w Książnicy Cieszyńskiej – sygn. Co03712I; więcej: L. BROŻEK: *Zbiór pieśni sławiańskich Pawła Stalmacha*. W: *Kultura muzyczna Ziemi Cieszyńskiej. Twórczość i życie muzyczne*. Seria: „Prace Archiwum Śląskiej Kultury Muzycznej przy Bibliotece Głównej Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej w Katowicach” nr 3, Cieszyn 1974, s. 138–140.

18 J. POŚPIECH: *Śląsk...* Warszawa 1982, s. 430; IDEM: *Tradycje folklorystyczne na Śląsku w XIX i XX wieku...*, s. 4–5.

Stalmach pisał w swoim pamiętniku: „znalazła ta książeczka najlepsze przyjęcie i odtąd śpiewano po wsiach podane pieśni narodowe. Pisarze polscy nieraz potem wyrażali podziwienie w pismach publicznych, że śpiewy narodowe polskie więcej są upowszechnione między ludem na Śląsku aniżeli w innych krajach polskich”¹⁹.

Stalmach wyróżnił dział I pt. *Pieśni polskie*, w którym znalazły się pieśni: *Zabawne, Wzbudzające, Krakowiaki, II Pieśni Czeskie* (5), *III Pieśni Słowackie* (4), *IV Pieśni Chorwackie* (3), *V Pieśni Ruskie* (2)²⁰. Według innych badaczy, jak również krytyków Stalmacha (m.in. Cinciały), zbiór ten nigdy nie ukazał się drukiem, a rękopis zaginął. Jedynie wspomniano w „Gwiazdce Cieszyńskiej” z 1864 roku, której Stalmach był redaktorem, że na łamach czasopisma w najbliższym czasie mają ukazać się wymienione pieśni²¹. Równocześnie (tj. w latach 1847–1850) gromadził pieśni ludowe Andrzej Cinciała (1825–1898)²². Ukazały się one drukiem w 1885 roku jako zbiór *Pieśni ludu śląskiego z okolic Cieszyna*²³. Niestety, praca zawiera wyłącznie teksty pieśniowe pozbawione zapisu nutowego (dla badań muzykologicznych jest to poważny mankament), niemniej stanowi materiał porównawczy dla tekstów, które stopniowo prezentowane były w kolejnych śpiewnikach.

W tym okresie działał również Bogumił Hoff (1829–1894), który pierwszy raz przebywał w Beskidach podczas wycieczki szkolnej, a później powrócił jako malarz i fotograf. Zachęcał on samego Oskara Kolberga do odwiedzenia tej ziemi. Pisał w liście do niego: „W interesie zbierania etnograficznych materiałów tu mogłoby się wiele zrobić. Ja rysuję tu, ile mogę, strojów, typów, bo ogromna tu odrębność tak co do strojów i typów, jak i mowy, charakteru ludowego”²⁴. Ostatecznie nie doszło do ich współpracy. Hoff wydał rozprawę pt. *Lud cieszyński, jego właściwości i siedziby. Obraz etnograficzny*. Seria I: *Górale Beskidów Zachodnich*. T. 1: *Początki Wisły i Wiślanie*²⁵. Autor zamierzał wydać kolejne części poświęcone innym miejscowościom Śląska Cieszyńskiego. Z tego powodu zamieścił apel, który był prośbą do nauczycieli i duchowieństwa. Nakłaniał w nim do gromadzenia zabytków folkloru. Opracował dwie kolejne monografie, dotyczące Brennej i Istebnej, lecz jego przedwczesna śmierć zniweczyła dalsze plany. Niestety, rękopisy zaginęły.

19 Za: IDEM: *Tradycje folklorystyczne na Śląsku w XIX i XX wieku...*, s. 428.

20 P. STALMACH: *Zbiór pieśni sławiańskich*. Towarzystwo Czytelni Polskiej w Cieszynie. Drukowano u Karola Prochaski, 1849.

21 Ibidem, s. 430.

22 Na temat dokonania i życia Andrzeja Cinciały ukazało się wiele prac: J. MORAWSKA-KLECZKOWSKA: *Andrzej Cinciała etnograf Śląska Cieszyńskiego...*, s. 7; *Słownik folkloru polskiego*. Red. J. KRZYŻANOWSKI. Warszawa 1965, s. 66, hasło: Cinciała Andrzej; J. KURZELOWSKI: *Sylwetki naszych działaczy. Andrzej Cinciała*, s. 6–7; K. TUREK: *Andrzej Cinciała jako folklorysta cieszyński...*, s. 89–100; J. GOLEK, S. BOJDA: *Słownik biograficzny Ziemi Cieszyńskiej...*, s. 73–74.

23 A. CINCIAŁA: *Pieśni ludu śląskiego z okolic Cieszyna*. „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej”. T. 9, s. 173–299. Kraków 1885.

24 List Bogumiła Hoffa do Oskara Kolberga z 12 X 1870. W: O. KOLBERG: *Dzieła wszystkie Oskara Kolberga*. Cz. I, t. 64, s. 364.

25 J. POŚPIECH: *Śląsk...*, s. 494.

Na polu folklorystyki działał Robert Zanibal (1843–1878), który pełnił funkcję nauczyciela w Janowicach koło Frydka, zbierał podania, pieśni i zwyczaje²⁶. Swoje materiały opublikował w pracy Księstwa Cieszyńskiego powieści, osobliwości, lud i jego obyczaje, śpiewy itp. (1869–1872), w której wyodrębnił działy tematyczne: Pogrzeb, Chrzcziny i wywód, Narzeczeni, Wesele, Nowy Rok, Wielki Tydzień, Wielkanoc, Zielone Świątki, Kiermasz, Adwent, Dożęka, Prognostryka ludowa na cały rok oraz Pastorałka na Boże Narodzenie²⁷. Duże znaczenie dla działających wówczas badaczy folklorystów miał fakt, że ziemią cieszyńską interesowali się naukowcy z innych ziem Polski, spoza Śląska. Śląsk Cieszyński odwiedził m.in. Lucjan Malinowski (1869), Jan Karłowicz, Maria Wysłouchowa, Kazimierz Nitsch²⁸.

Wielkie zasługi na płaszczyźnie krzewienia kultury muzycznej Śląska Cieszyńskiego miała rodzina Londzinów z Zabrzegu. Założycielem i kierownikiem kapeli ludowej, której członkami byli sami Londzinowie (10 osób), był Jan Londzin (1821–1906). Miał on pięciu synów: Jana, Andrzeja, Pawła, Józefa i Michała²⁹. Gromadzeniem pieśni zajmował się ojciec księdza Józefa Londzina (1863–1929), a Józef Londzin (1835–1906), nauczyciel i organista, wydał *Nowy zbiorek śląskich pieśni ludowych*³⁰.

Pieśni ludowe zbierał również Wiktor Kisza (1880–1954). Gromadził on materiały z okolic Strumienia i Stonawy w latach: 1899, 1900, 1903, 1904, 1905. W latach 1932–1937 archiwizował także pieśni w okolicach Istebnej, Koniakowa, Jaworzynki³¹. Zbiór zawierający 250 pieśni zaginął. Część pieśni pochodząca z tego materiału przetrwała, gdyż zamieszczono je wcześniej w publikacji Polskiej Akademii Umiejętności pt. *Pieśni ludowe z polskiego Śląska*³².

Andrzej Hławiczka (1866–1914), jeden z najbardziej zasłużonych dla Śląska Cieszyńskiego, zaczął od 1901 roku wydawać *Śpiewniki szkolne*³³, co przyczyniło się do rozwoju nauki śpiewu na Śląsku Cieszyńskim. W kolejnym etapie swojej pracy wydał *Pieśni religijne, Pieśni śląskie i towarzyskie*³⁴, zbiory *Harfa i Lira*³⁵, a także *Pieśni okolicznościowe*³⁶. Zbiór *Pieśni śląskie i towarzyskie* zawiera 60 pieśni napisanych w dwugłosie. Są to pieśni popularne, towarzyskie, m.in. *Czerwone jabłuszko*, *A nie ta ptaszyna*, *Stańmy bracia wraz*, oraz charakterystyczne dla Śląska Cieszyńskiego, np. *Płyniesz*

26 Ibidem, s. 492.

27 Niestety, zbiór zaginął. Zachowała się jedynie *Pastorałka na Boże Narodzenie*: „Zaranie Śląskie” 1931, z. 3–4, s. 217–222.

28 Więcej: M. FAZAN: *Polskie życie kulturalne na Śląsku Cieszyńskim w latach 1842/48–1920...*, s. 212; J. BAUMAN-SZULAKOWSKA: *Polski folklor muzyczny. Materiały pomocnicze do analizy pieśni ludowej*. Bytom 2002, s. 23.

29 J. TACINA: *Zbiory pieśni ludowych na Śląsku*. „Kalendarz Śląski” 1964, s. 138.

30 Ibidem, s. 137.

31 Ibidem, s. 139; J. GOLEC, S. BOJDA: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej...*, s. 143.

32 J. GOLEC, S. BOJDA: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej...*, s. 143.

33 Dostępne w Książnicy Cieszyńskiej, sygn. II-WM-3b 63.

34 Dostępne w Książnicy Cieszyńskiej, sygn. KD I 725.

35 J. GOLEC, S. BOJDA: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej...*, s. 124.

36 Dostępne w Książnicy Cieszyńskiej.

Olzo, Przy miasteczku, przy dworeczku i Tam, gdzie Czantorja. Są to melodie znane na całym Śląsku, nie tylko Cieszyńskim. Antologia *Pieśni okolicznościowych*³⁷ zawiera z kolei 24 pieśni napisane w dwugłosie na chór męski. Zostały one podzielone na trzy grupy: *Pieśni na uroczystości poświęcenia szkół, jubileuszowe itp.* (7), *Pieśni przy ślubie* (8), *Pieśni pogrzebowe* (9). Andrzej Hławiczka był nauczycielem ludowym i organistą, dlatego nieobcy był mu repertuar ludowy. Stał się inicjatorem akcji zbierania pieśni w porozumieniu z nauczycielami, m.in. Andrzejem Kozłem (Zamarski), Bernardem Kotulą (Cierlicko), Pawłem Pustówką (Goeszów), Rudolfem Szotkowskim (Istebna) czy Wiktoorem Kiszą (Sucha Końska)³⁸. Część pieśni zebranych podczas tej akcji znalazła się w zbiorze *Pieśni ludowe z Polskiego Śląska*.

Karol Hławiczka (1894–1976), syn Andrzeja, był muzykologiem, autorem podręczników szkolnych, dyrygentem, kompozytorem. Wydał m.in. dwanaście podręczników szkolnych (np. *Śpiewnik szkolny: I część – 1922, II część – 1925*) oraz rozprawy na temat polonezów cieszyńskich³⁹. Pisał⁴⁰ o ojcu: „był pierwszym zbieraczem pieśni śląskich i organizatorem akcji zapisywania pieśni ludowych na początku bieżącego stulecia [...], najdawniejsze pieśni śląskie zanotowane przez mego ojca noszą daty 1900, 1902, 1904, a pierwszy śpiewniczek pieśni śląskich »Pieśni śląskie i towarzyskie« został wydany przez ojca w roku 1905 w układzie na dwa głosy”⁴¹.

Ważną postacią dla folklorystyki był Jan Tacina (1909–1990), który zebrał około 14 tys. pieśni. Niektóre z nich wydał w zbiorach: *Gronie nasze gronie* (1959), *Pieśni ludowe Śląska Opolskiego* (1963), *Tańce ludowe Śląska Cieszyńskiego* (1981), *Kolędy beskidzkie* (1987)⁴². Cały swój zbiór pieśni (liczący 550 tekstów z melodiami) ofiarował Komitetowi Redakcyjnemu Wydawnictw Śląskich Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. Redakcja wykorzystała w druku około 400 z nich i stale współpracowała z Taciną. Folklorysta dotarł do wybitnych informatorów, np. Anny Czyż z Wisły i Marii Byrtusowej z Istebnej⁴³. W zbiorze *Śląskie pieśni ludowe*⁴⁴ znalazły się: pieśni balladowe i żołnierskie, pieśni o zalotach i miłości, pieśni weselne, rodzinne, kolędy, pieśni pasterskie, komiczne, satyryczne, przyśpiewki taneczne i inne. Tacina gromadził

37 K. HŁAWICZKA: *Pieśni okolicznościowe na chór męski*. Cieszyn 1903.

38 J. POŚPIECH: *Tradycje folklorystyczne na Śląsku w XIX i XX wieku...*, s. 67.

39 J. GOLEC, S. BOJDA: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej...*, s. 126.

40 K. HŁAWICZKA: *Początki zainteresowań śląską pieśnią ludową*. „Kalendarz Zwrotu” 1954, s. 77.

41 Nie można do końca zgodzić się z twierdzeniem Karola Hławiczki, że jego ojciec Andrzej był pierwszym zbieraczem pieśni ludowych. Jak zostało wykazane w niniejszym tekście, pierwsze próby zbierania i zapisywania pieśni miały miejsce już w 1819 roku. Andrzej Hławiczka mógł być zatem nie pierwszym, ale jednym z kolejnych zbieraczy pieśni ludowych na Śląsku Cieszyńskim.

42 J. GOLEC, S. BOJDA: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej...*, s. 249.

43 J. POŚPIECH: *Tradycje folklorystyczne na Śląsku w XIX i XX wieku...*, s. 147; J. BAUMAN-SZULAKOWSKA: *Polski folklor muzyczny...*, s. 21.

44 J. TACINA: *Śląskie pieśni ludowe*. Czeski Cieszyn 1957; IDEM: *Ziemia cieszyńska. Życie ludu śląskiego w jego pieśni*. „Zaranie Śląskie” 1937, z. 3, s. 203–208.

je już podczas studiów. Badaniami terenowymi objął znaczne części czeskiej i polskiej strony Śląska Cieszyńskiego. Zbadał Oldrzychowice (1928–1930, 1934, 1935), Milików (1930, 1934), Nawsie (1930, 1934), Ropice (1928, 1930, 1932), Końską (1933), Łyżbice (1933), Rzekę (1933, 1934), Gródek (1933, 1934), Górną Łomną (1934), Jabłonków (1934), Bystrzycę (1934), Guty (1934, 1935), Koszarzyska (1935) i Ligotkę Kameralną (1936). O swoich badaniach pisał: „[...] od 56 wykonawców zebrałem 458 pieśni. Cały ten zbiór oddałem w roku 1936 redaktorom II tomu »Pieśni ludowych z polskiego Śląska« J. Ligęzie i S.M. Stoińskiemu. [...] mój zbiór z terenu czesko-cieszyńskiego został powiększony w czasie powojennym w ten sposób, że mój kolega i przyjaciel Jan Broda, wręczył mi swój zbiorek zebrany w Gutach w latach 1938–1939 w liczbie 80 pieśni od 20 wykonawców. Ponadto Jan Broda wręczył mi także znaleziony przedwojenny zbiór Jana Zientka z Nawsia w liczbie 125 pieśni. Połączone zbiory: swój (niedrukowany), Brody i Zientka wysłałem w roku 1954 na konkurs literacki PZKO w Czeskim Cieszynie”⁴⁵. W drugim dziesięcioleciu międzywojennym poza Janem Taciną amatorską akcję zbierania folkloru na terenie powiatu czesko-cieszyńskiego podjęli Karol Piegza (1899–1988)⁴⁶ i Eugeniusz Fierla (1910–1989)⁴⁷ w miejscowościach: Karwina, Łazy, Orłowa w latach 1932–1936, a także Ferdynand Pustówka (1894–1965)⁴⁸, który w 1932 roku opublikował *Zbiór śpiewek wiślańskich*⁴⁹. Znalazło się w nim 50 pieśni zapisanych wraz z melodiami w jednołose.

Ważną pozycję w śpiewactwie śląskim zajmują zbiory ukazujące się pod wspólnym tytułem *Pieśni ludowe z polskiego Śląska*. Przygotowanie i opracowanie tej edycji, która obejmowała materiały źródłowe ze Śląska, powierzono Janowi Stanisławowi Bystroniowi (1892–1964). Redakcją językową zajął się Kazimierz Nitsch, a korektę muzyczną wykonał Adolf Chybiński⁵⁰. Zbiór *Pieśni ludowe z polskiego Śląska z rękopisów zebranych przez ks. Emila Szramka oraz zbiorów dawniejszych A. Cinciąły i J. Rogera – Pieśni balladowe* został wydany jako zeszyt I w 1927 roku w Krakowie, a *Pieśni o zalotach i miłości* wydano w 1934 roku jako zeszyt II. Zeszyty te stanowiły tom pierwszy, który zawierał 491 numerowanych pozycji pieśniowych oraz ich warianty. Niektóre przykłady mają od kilku do kilkunastu odmian muzyczno-tekstowych⁵¹.

W 1938 roku został wydany drugi tom *Pieśni ludowych z polskiego Śląska*, który także zawierał ballady oraz pieśni o zalotach i miłości (712 przykładów wraz

45 IDEM: *Zbiory pieśni ludowych na Śląsku...*, s. 140–141; więcej: IDEM: *Ze wspomnień o moim zbieractwie*. „Kwartalnik Opolski” 1976, nr 4, s. 80–90; J. OKSZA (Rudolf Stefan Dominik): *Wywiad z profesorem Taciną*. „Kalendarz Ewangelicki” 1973, s. 151–154.

46 J. GOLEC, S. BOJDA: *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej...*, s. 218.

47 Ibidem, s. 51.

48 Ibidem, s. 226–227.

49 J. TACINA: *Zbiory pieśni ludowych na Śląsku...*, s. 141; *Zbiór śpiewek wiślańskich* dostępny w archiwum autorki.

50 Za: K. TUREK: *Sylwetki zbieraczy i badaczy muzycznego folkloru Śląska*. Katowice 2001, s. 46.

51 Ibidem, s. 46.

z wariantami). Dzieło Bystronia kontynuowali Józef Ligęza (1910–1972)⁵², ówczesny profesor gimnazjalny, oraz Stefan Marian Stoiński (1891–1945)⁵³, dyrektor Instytutu Muzycznego w Katowicach⁵⁴. Pieśni zawarte w tych zbiorach pochodziły z różnych części Śląska. Zaczepnięte były ze zbiorów Feliksa Musialika (1865–1943), Łukasza Wallisa (1863–1940), a także Jana Taciny.

Ligęza i Stoiński przygotowywali do druku kolejne materiały źródłowe. Przed wybuchem wojny, w 1939 roku wydali kolejny zeszyt tomu trzeciego *Pieśni ludowych z polskiego Śląska*, który zawierał pieśni o miłości (273 przykłady i ich warianty). Niestety, wybuch drugiej wojny światowej sparaliżował prace redakcyjne, a rękopis tomu trzeciego, który zawierał pieśni obrzędowe, zaginął. Dopiero w 1961 roku ukazał się zbiór *Pieśni ludowych z polskiego Śląska* oznaczony jako tom trzeci, zeszyt II, który zawierał pieśni rodzinne (188 przykładów i ich warianty). Pieśni do druku przygotował Józef Ligęza we współpracy z Franciszkiem Rylingiem (1902–1986), pedagogiem i kompozytorem działającym w Katowicach⁵⁵.

Trzytomowe dzieło Bystronia, Ligęzy i Stoińskiego jest cenną pozycją dla folklorystyki muzycznej Śląska Cieszyńskiego, Górnego i Opolskiego. Autorzy zadbali o prawidłowy zapis melodii. Dużo uwagi poświęcili informacjom dotyczącym respondenta lub autora zbioru, z którego zaczepnięto przykład, a także miejscu pochodzenia pieśni. W pierwszym i drugim tomie nadawali kolejnym pieśniom tytuły według najistotniejszych treści w nich zawartych, jednak w tomie trzecim zrezygnowali z tego rozwiązania, wykazując się pewnego rodzaju niekonsekwencją, i pisali jedynie incipity poszczególnych pieśni.

Muzyczny folklor cieszyński popularyzował również Jan Sztwiertnia (1911–1940)⁵⁶, kompozytor i nauczyciel z Ustronia. Większość jego kompozycji wiązała się z folklorem cieszyńskim (operetka *Szalaśnicy*, poematy symfoniczne *Legenda o śpiących rycerzach* i *Legenda beskidzka*). Niestety, zmarł on w jednym z obozów

52 Więcej: D. SIMONIDES: *Wybitny folklorysta. Wspomnienie o Józefie Ligęzie*. „Poglądy” 1973, nr 4, s. 17; EADEM: *Józef Ligęza – wybitny polski etnograf-folklorysta*. „Zaranie Śląskie” 1973, z. 4, s. 786–794; L. BROŻEK: *Bibliografia prac Józefa Ligęzy*. „Zaranie Śląskie” 1973, nr 4, s. 794–802; A. WIDERA: *Józef Ligęza*. „Literatura Ludowa” 1973, nr 4–5, s. 135–136; M. FAZAN: *Uczony i działacz, doc. Józef Ligęza*. „Kalendarz Śląski” 1974, s. 151–155; IDEM: *Józef Ligęza 1910–1972 (etnograf, działacz społeczno-kulturalny)*. „Rocznik Katowicki” 1979, s. 142–143.

53 Więcej: K. HŁAWICZKA: *S.M. Stoiński laureat śląskiej nagrody muzycznej*. „Chór” 1937, nr 10, s. 6–8; A. ANISZCZYK: *Stefan Marian Stoiński*. „Śpiewak” 1939, nr 2, s. 24–25; „Śpiewak” 1946 (luty) – numer specjalny poświęcony S.M. Stoińskiemu; A. DYGACZ: *Stefan Stoiński*. „Życie Śpiewacze” 1950, nr 5, s. 12–14; J. FOJCIK: *Życie i działalność S.M. Stoińskiego w XX rocznicę śmierci*. „Życie Śpiewacze” 1965, nr 12, s. 8–10; L.T. BŁASZCZYK: *Dyrygenci polscy i obcy w Polsce działający w XIX i XX wieku*. Kraków 1967, s. 282–283; H. ORZYSZEK: *Stefan Marian Stoiński – patriota i muzyk śląski*. „Rocznik Katowicki” 1979, s. 114–120; J. BAUMAN-SZULAKOWSKA: *Polska kultura muzyczna na Śląsku Górnym i Cieszyńskim...*, s. 129–131, 205–206, 248–249.

54 Za: K. TUREK: *Sylwetki zbieraczy i badaczy muzycznego folkloru Śląska...*, s. 47.

55 Ibidem, s. 49.

56 J. POŚPIECH: *Tradycje folklorystyczne na Śląsku w XIX i XX wieku...*, s. 164.

hitlerowskich⁵⁷. Wśród muzyków, kompozytorów i folklorystów należy jeszcze wyróżnić: ks. Leopolda Biłkę (1892–1955), Jana Gawłasa (1901–1965), Władysława Macurę (1896–1935), Stanisława Hadyń (1919–1999) czy Antoniego Poćwierza (1909–1989)⁵⁸. Kompozytorzy, nauczyciele i działacze w większości zaangażowani byli w działania związane z edukacją muzyczną. Według Jerzego Drozda⁵⁹ około 1550 roku powstała pierwsza zinstytucjonalizowana kapela, która działała na zamku cieszyńskim.

Pod koniec XIX wieku folklorysty czescy rozpoczęli badania nad zachodnią częścią Śląska Cieszyńskiego, zamieszkałą przez ludność czeską. Na tym polu dominował Franciszek Bartoš⁶⁰ (1837–1906). Publikował on prace z zakresu językoznawstwa i literaturoznawstwa czeskiego, a także prowadził badania dotyczące ludu morawskiego. Wydał w 1883 roku pierwszą część obrazków ludoznawczych w książce *Lid a národ (Lud i naród)*. Po dwóch latach ukazała się także kolejna część publikacji⁶¹. W 1892 roku Bartoš wydał książkę *Moravský lid (Lud morawski)*, a w roku 1905 – *Deset rozprav lidopisných (Dziesięć rozpraw ludoznawczych)*. Poza licznymi rozprawami związanymi z kulturą ludową wydawał też zbiory pieśni ludowych, które gromadził podczas badań terenowych. W 1882 roku ukazała się pierwsza część zbioru pt. *Národní písně moravské v nově nasbírané (Ludowe pieśni morawskie na nowo zebrane)*, druga część została wydana w latach 1888–1889, a część trzecia – w latach 1900–1901. W tej ostatniej autor umieścił także pochodzące z roku 1819 pieśni ludowe (91) ze Śląska Cieszyńskiego (zebrane w ramach akcji propagowanej przez Towarzystwo Przyjaciół Muzyki Cesarstwa Austriackiego w Wiedniu – o czym była już wcześniej mowa).

Według Józefa Ondrusza tylko niektóre z nich są pochodzenia rodzimego, np. *W moim ogródeczku szalwija (Cieszyn)*, *Zdało mi się, zdało, że w polu gorzało (Cieszyn)*, *W szczerym polu stoi goiczek (Cieszyn)*, *Choćbyś miała, ma dziewczeczko, strzybny pas (Cieszyn)*, *Na dębowskim zamku (Dębowiec k. Cieszyna)*, *Kroguloszku, mały ptozku, wysoko lotosz (Dębowiec k. Cieszyna)*, *Zbladła pani, zbladła, w okieneczku siadła (Cieszyn)*, *Całe noce upłakując (Cieszyn)*, *Nie mam strzybła, ani złota (Skoczów)*, *Ujodeś mie, piesku, ujod (Cieszyn)*, *Skoczył Polok na nolepkę (Dębowiec k. Cieszyna)*, *Już świat na opak idzie (Cieszyn)*, *Wino słodkie, nie zganione (Cieszyn)*. Ondrusz wymienia także pieśni kościelne pochodzenia polskiego: *O wiosno króciuchna*

57 S. HADYNA: *Jan Sztwiertnia*. „Kalendarz Cieszyński” 1992, s. 131; J. DROZD: *Jan Sztwiertnia – kompozytor śląski*. „Kalendarz Ewangelicki” 1962, s. 80; H. MIŚKA: *Solowa twórczość wokalna Jana Sztwiertni – charakterystyka stylistyczna i aspekty wykonawcze*. Katowice 2010; M. SZYNDLER: *Folklor w utworach Jana Sztwiertni*. W: *Jan Sztwiertnia (1911–1940)*. Człowiek i dzieło. Red. H. MIŚKA. Katowice 2012, s. 155–163.

58 J. BAUMAN-SZULAKOWSKA: *Zarys dziejów życia muzycznego na Śląsku Cieszyńskim*. W: *Śląsk Cieszyński. Środowisko naturalne. Zarys dziejów. Zarys kultury materialnej i duchowej*. Red. A. DORDA. Cieszyn 2011, s. 338–341.

59 J. DROZD: *Rozwój szkolnictwa muzycznego na ziemi cieszyńskiej*. W: *Kultura muzyczna Ziemi Cieszyńskiej...*, s. 89–91.

60 Więcej: J. ONDRUSZ: *František Bartoš (1837–1906)...*, s. 85; V. CEKOTA: *K pobytu František Bartoše ve Slezsku*. „Radostná Země” 1957, z. 4, s. 123–124.

61 J. ONDRUSZ: *František Bartoš (1837–1906)...*, s. 86.

życia mego (na pogrzebie dziecka – Cieszyn), *Zbliżajmy się przed tron Pana* (Pierściec), *Witaj Boże utajony w najświętszym sakramencie* (Pierściec), *Słodki Jezu Zbawicielu, racz im dać pożegnanie* (Pierściec), *Nastały Gody* (kolęda z Simoradza)⁶². Część pieśni odnalazł Pulikowski (o czym była mowa już wcześniej)⁶³. Reszta pieśni z Cieszyńskiego, opublikowanych przez Františka Bartoša i Leoša Janáčka (trzecia część wydana była przy współpracy Janáčka), pochodzi najprawdopodobniej z okolic Frydka. Jak pisze Ondrusz: „pochodzenia pieśni religijnych, zamieszczonych w tym zbiorze, należałoby doszukiwać się w czeskich śpiewnikach kościelnych i kancjonałach, które na Śląsku Cieszyńskim były w użyciu do lat siedemdziesiątych XIX wieku. Bowiernie polski Kancjonał ewangelicki Jerzego Heczki ukazał się dopiero w 1865 roku [...]”⁶⁴.

W 1951 roku został wydany kolejny zbiór morawski – *Morawskie pieśni ludowe* autorstwa Františka Sušila⁶⁵. Według Karola Hławiczki pieśni w nim zawarte były zbierane na całych Morawach aż po Mistek, Frydlant, Ostrawę, a na północy – Racibórz (w latach 1830–1860)⁶⁶. Sušil wydał zbiory już wcześniej, w 1835, 1840 i 1860 roku. Wydawnictwa te zostały przedrukowane w trzecim wydaniu – z 1941 roku, a ostatnie, czwarte wydanie ukazało się właśnie w 1951 roku. Zbiór Sušila zawiera 2256 tekstów pieśni ludowych i 1889 melodii do tych tekstów. Warto podkreślić, że: „zapisy pieśni Sušila nie oddają tylko jednej wersji wykonania pieśni w formie dokumentalnej, ale są podaniem [...] jej najczystszej formy, wyłuskanej z kilku podobnych wariantów”⁶⁷. Wydawcy czwartego wydania *Morawskich pieśni ludowych* (Robert Smetana i Bedřich Václavěk) stwierdzili, że pieśni morawskie i czeskie z omawianego zbioru są odmienne: „pieśni czeskie są z reguły prawidłowo zbudowane, przeważa w nich tryb durowy, oparte są w wielkiej części na melodycznych postępkach trójdźwiękowych, a rytmika ich jest więcej charakteru instrumentalnego. Natomiast pieśni morawskie wykazują wiele nieprawidłowości (duży procent pieśni o zdaniach trzy- względnie pięciotaktowych), zużytkowują częściej tonacje minorowe i kościelne”⁶⁸.

Karol Hławiczka zaobserwował zbieżność w genetyce pieśni morawskich i polskich. Dotyczyła ona rytmiki jońskiej, tj. mazurkowej. Według niego melodii o takim rytmie na Morawach jest bardzo dużo. Te powiązania repertuaru polskiego z sąsiadującymi wpływami morawskimi potwierdzają się we współczesnych badaniach. W zebranym przeze mnie materiale dominują rytmy mazurkowe (joniki descendentalne),

62 Za: IDEM: *František Bartoš (1837–1906)*..., s. 89.

63 Więcej: M. SZYNDLER: *Folklor pieśniowy Zaolzia*..., s. 56–58.

64 Więcej: J. ONDRUSZ: *František Bartoš (1837–1906)*..., s. 90.

65 Franciszek Sušil pisał: „[...] przy żadnej melodii nie poprzestaliśmy na jednym słyszeniu i na jednym zapisie, ale melodię tę kazaliśmy kilkakrotnie – i dla uchwycenia jej sedna – i na innych miejscach zaśpiewać: dlatego żadna melodia nie jest oparta na jednym, żebyśmy tak powiedzieli »czytaniu«” – patrz: K. HŁAWICZKA: *Stopień samorodności i oryginalności śląskiej pieśni ludowej. Uwagi na marginesie IV wydania Morawskich pieśni ludowych Fr. Sušila*. „Zwrot” 1952, nr 4, s. 8.

66 Za: K. HŁAWICZKA: *Stopień samorodności i oryginalności śląskiej pieśni ludowej*..., s. 8.

67 Ibidem.

68 Ibidem, s. 9.

a mniej jest pieśni opartych na rytmice walcerkowej (jamby i trocheje). Pojawiają się również anapesty. Sušil przytacza pieśni, które wydają się zapożyczone z terenów polskich, m.in. pieśń nr 1080 (s. 359), nr 2350 (s. 718) – pieśni o incypicie *Vyjel do pole* (w Polsce znane jako *Wyjechał Jasio*), pieśń nr 807–809 (s. 283) pt. *Kalina*, znana w całej Polsce, a także pieśni wspólne Morawom i Śląskowi (4): w Polsce pieśń *** (*Przez wodę koniczki*) (u Sušila nr 1005, s. 339 – *Pomalé, koničky, přes vodu*); *Zachodzi sloneczko* (u Sušila nr 744, s. 266 – *Około Pavlovic teče voda*) – ta sama linia melodyczna; *Com jo się tam nachodzil* (u Sušila nr 1031, s. 345 – *V tej Uherskej Skalici*) – ta sama linia melodyczna, inny rytm; *Listeczku dębowy* (według Karola Hławiczki ma ona pochodzenie czeskie; u Sušila nr 1227, s. 396 – *** (*Łączeni, łączeni*), czyli *** (*Lóčeni, lóčeni*))⁶⁹.

W latach pięćdziesiątych XX wieku czescy folklorysty Jaromír Gelnar i Oldřich Sirovatka wydali zbiór pt. *Slezské písně z Třinecka a Jablunkovska*⁷⁰. Antologia ta zawiera 195 tekstów pieśniowych wraz z melodiami oraz 5 zapisów nutowych tańców (kołomajka, 3 owięzioki, krzyżok) na skrzypce i gajdy (kapelę typową dla tego obszaru etnograficznego). Pieśni podzielono na: zbójnickie, ballady, rekruckie i wojskowe, miłosne, weselne, rodzinne i społeczne, kolędy, pasterskie, szafaśnickie, przyśpiewki oraz pieśni komiczne. Teksty melodyczne zapisane są bez zarzutu, natomiast tekst słowny w wielu przypadkach jest czeski, czasem polski lub gwarowy, zapisany jednak zawsze alfabetem czeskim⁷¹.

W tym czasie równolegle materiał folklorystyczny gromadził Ivo Stolařík⁷² (muzykolog, etnograf, nauczyciel). Opracował on na podstawie swoich badań w terenie monografię wsi Herczawa⁷³. Osada ta do roku 1920 należała do jaworzyńskiej Trójwsi, później została w granicach Polski, a na skutek petycji mieszkańców przyłączono ją do Czechosłowacji. Stolařík sporządził swoją rozprawę w podobny sposób, jak w Polsce czynił to Oskar Kolberg. *Hrčava*⁷⁴ została podzielona na dziewięć rozdziałów poświęconych zarówno kulturze materialnej, jak i duchowej. We wstępie zamieszczone zostały informacje na temat specyfiki geograficzno-historycznej badanego terenu. W kolejnych rozdziałach znalazły się: szczegółowy opis budowy wsi, informacje dotyczące wyglądu domostw, a także związane z pożywieniem, strojem, narzędziami, sprzętami oraz sztuką ludową – plastyczną i muzyczną. Stolařík dosyć skrupulatnie omówił obrzędowość rodzinną i doroczną wraz z towarzyszącymi jej pieśniami. Są to przede wszystkim pieśni związane z weselem, grane przy wywodzie czy przy czepieniu. Muzykolog opisuje również obrzędy związane ze śmiercią i z pożegnaniem

69 Ibidem.

70 J. TACINA: *Zbiory pieśni ludowych na Śląsku...*, s. 141.

71 Więcej: M. SZYNDLER: *Folklor pieśniowy Zaolzia...*, s. 13–24.

72 M. SZYNDLER: *Ludowa kultura muzyczna Śląska Cieszyńskiego ze szczególnym uwzględnieniem Beskidu Śląskiego. Folklor pieśniowy Istebnej, Koniakowa i Jaworzynki – źródła repertuarowe a ich transformacje*. Katowice 2017, s. 21.

73 I. STOLAŘÍK: *Hrčava*. Ostrava 1958.

74 Celowo omówiłam szczegółowo zawartość tej monografii ze względu na brak jej opisu w polskiej literaturze muzykologicznej.

zmarłego. Poświęca uwagę zwyczajom związanym z pomocą sąsiadką (tzw. *szkubaczki*) czy pracom przy obróbce lnu (tzw. *pobaby* – pomoc panien tej dziewczynie, która miała wyjść za mąż jako pierwsza), które były okazją do tego, aby śpiewać i tańczyć (przychodzili też muzykanci – gajdosz i skrzypek. We wsi Herczawa kultywowało się obrzędy tzw. czarnego tygodnia (14 dni przed Wielkanocą), czyli chodzenie *po Mořaně*. Dwie dziewczyny chodziły z koszykiem na jajka i z kukłą-lalką. Według informaterek *po Mořaně* chodziły panny z biedniejszych rodzin („z Čierného nebo z Bukovce”⁷⁵), śpiewając pieśń *** (*Podžynkujmy Krystu panu*) (s. 189). Obrzędowość wiosenna to przede wszystkim Wielkanoc, a z pieśniami związany jest Wielki Poniedziałek, podczas którego dziewczęta i chłopcy polewają się nawzajem wodą, a małe dziewczynki chodzą z przybranymi gałązkami i śpiewają: *Gojiček želony, pěkně přistrojony* (s. 193).

Obrzędowość związaną z Bożym Narodzeniem opisywały z kolei pieśni kołędowe, życzeniowe, które śpiewane były przez dwie dziewczyny w wieku od 10 do 14 lat – „Staří Hřčavané říkají, že jejich zpívání je »moravski«, na rozdíl od kolend, které jsou zde většinou »slovjacki«. Podle slov koled je zřejmé, že jde o text původně moravský s mnoha spisovnými výrazy [...]”⁷⁶. W Dniu św. Szczepana chodziły z kolei małe dzieci, dziewczynki i chłopcy, z połaźniczkami i składały życzenia (*Jo jech mały polažniček*), a starsi chłopcy (10–14 lat) śpiewali: *Dej, Pan bug, dobry večer, den veselý* (s. 202); *Zagrmielo rumjało v mešče Betlemě* (s. 204). Po zakończeniu kołędowania śpiewano pieśń *Pan bug vam zapłac za vaše dary* (s. 205). Stolařík podaje również zapisy owięzioków, są to m.in.: *** (*Ej, na Hřčavě, m dobře*), *** (*„Orały by šive volky, orały*), *** (*A cožěš ty, moja miła, porobiła*), *** (*Stoji lipka*), *** (*Štyři koně ve dvoře*), *** (*Za Jabłunkovym šedym mil*) czy *** (*Javoře, javoře*)⁷⁷.

Magdalena Szyncler

The development of folklore studies in Śląsk Cieszyński – the first instances of research

SUMMARY

As early as at the beginning of Śląsk Cieszyński there were conducted first instances of field research devoted to the collection of song repertoire (1819 – the appeal of the Association of the Friends of Music of the Austrian Empire in Vienna – Společnost přátel hudby rakouského mocnářství). This action prompted the reaction of priests, teachers, the supporters of the social movement, which was testimony of their considerable historical – especially regional – awareness. Further area explorations were conducted by both Polish and Czech scholars. Successive collections of songs were compiled (A. Cinciała, B. Hoff, R. Zanibal, P. Stalmach, W. Kiszka, A. Hławiczka, K. Hławiczka, J. Tacina, K. Pięga, F. Pustówka, J.S. Bystron and others), which to this constitute an invaluable source of folk vocal repertoire.

KEYWORDS: Śląsk Cieszyński, first instances of research, musical folklore, folklore studies

75 I. STOLAŘIK: *Hřčava...*, s. 189.

76 Ibidem, s. 199. Incipit: *** (*Ščešči, zdravi, pokuj svaty, vinšujemy vam*).

77 Ibidem, s. 205.